

Sygn. akt IV CSK 184/13

POSTANOWIENIE

Dnia 11 grudnia 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący)

SSN Iwona Koper

SSN Kazimierz Zawada (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Skarbu Państwa - Nadleśnictwa W.
przy uczestnictwie E. S. i G. S.
o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 11 grudnia 2013 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w B.
z dnia 13 grudnia 2012 r., sygn. akt II Ca [...],

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od wnioskodawcy na rzecz
uczestników postępowania kwotę 1800 (tysiąc osiemset) zł
tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 29 marca 2012 r. oddalił wniosek Skarbu Państwa - Nadleśnictwa W. o stwierdzenie nabycia przez niego wskutek zasiedzenia z dniem 1 stycznia 1975 r. własności nieruchomości o pow. 6,64 ha stanowiącej działkę nr [...], dla której Sąd Rejonowy w T. prowadzi księgę wieczystą nr [...]. Apelację wnioskodawcy od tego postanowienia Sąd Okręgowy oddalił postanowieniem z dnia 13 grudnia 2012 r.

Z ustaleń stanowiących podstawę obu postanowień wynika, że nieruchomość objęta wnioskiem stanowiła część nieruchomości, która przed drugą wojną światową stanowiła własność A. i T. X., a po wojnie została przejęta przez Skarb Państwa z powołaniem się na przepisy dekretu PKWN z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz.U.1944.15. 82 ze zm. - dalej: „dekret o przejęciu lasów”). Wuj uczestniczki B. X. nie pogodził się z przejęciem nieruchomości przez Skarb Państwa i nie podpisał protokołu przejęcia sporządzonego w dniu 15 września 1955 r. Także w świadomości okolicznych mieszkańców las mimo przejęcia pozostawał „lasem X.”. Na przejętej nieruchomości kolejne nadleśnictwa prowadziły gospodarkę leśną. W Prokuraturze Rejonowej w C. w 1965 r. przeciwko B. X. toczyło się postępowanie karne w sprawie o wyrąb drzewa z lasu, które jednak zostało umorzone wobec braku cech przestępstwa. Na początku lat dziewięćdziesiątych uczestnik zgłosił się do nadleśnictwa z informacją, że stara się o zwrot lasu i prosi o zaniechanie prac leśnych na tym obszarze. Ponadto uczestnik usuwał z lasu pracowników nadleśnictwa, twierdząc że las należy do niego. Uczestnicy postępowania, małżonkowie E. i G. S., są następcami prawnymi spadkobierców A. i T. X.. Wyrokiem Sądu Rejonowego z dnia 11 października 2007 r. stan prawny nieruchomości ujawniony w księdze wieczystej nr [...] został uzgodniony z rzeczywistym stanem prawnym: w dziale II jako właściciele w miejsce wnioskodawcy wpisano uczestników na zasadzie ustawowej wspólności majątkowej małżeńskiej.

W ocenie Sądu Rejonowego, do zasiedzenia przez Skarb Państwa wskazanej we wniosku nieruchomości nie doszło dlatego, że kolejni właściciele w czasie od objęcia jej przez Skarb Państwa w samoistne posiadanie w dniu

15 września 1955 r. aż do dnia 1 stycznia 1992 r. - daty utraty mocy przez ustawę z dnia 12 marca 1958 r. o sprzedaży państwowych nieruchomości rolnych oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego (Dz.U.1958.17.71 ze zm., później noszącej nazwę: ustawa o sprzedaży nieruchomości Państwowego Funduszu Ziemi oraz uporządkowaniu niektórych spraw związanych z przeprowadzeniem reformy rolnej i osadnictwa rolnego, j.t. Dz.U. 1989.58.348 ze zm. - dalej: „ustawa z dnia 12 marca 1958 r.”), nie mieli, ze względu na ówczesne uwarunkowania polityczno-ustrojowe i przepisy ustawy z dnia 12 marca 1958 r., możliwości dochodzenia jej zwrotu. W czasie tym istniał zatem w tym zakresie stan zawieszenia wymiaru sprawiedliwości jednoznaczny z siłą wyższą w rozumieniu art. 121 pkt 4 w związku z 175 k.c. Licząc zaś od dnia 1 stycznia 1992 r., nie upłynął jeszcze trzydziestoletni termin wymagany do zasiedzenia nieruchomości objętej w posiadanie samoistne w złej wierze (art. 172 § 2 k.c.). Ponadto wskutek wytoczenia przez uczestników postępowania powództwa o uzgodnienie ujawnionego w księdze wieczystej stanu prawnego z rzeczywistym stanem prawnym nastąpiło stosownie do art. 123 § 1 pkt 1 w związku z art. 175 k.c. przerwanie biegu terminu zasiedzenia.

Sąd Okręgowy, akceptując rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego uznał, że art. 9 (oznaczony później jako 16) ustawy z dnia 12 marca 1958 r. - który stanowił m.in.: iż nieruchomości leśne objęte we władanie Państwa do dnia wejścia w życie tej ustawy przejmuje się na własność Państwa bez względu na ich obszar, jeżeli znajdują się nadal we władaniu Państwa (ust. 1); o przejęciu nieruchomości leśnych na własność Państwa orzeka właściwy organ zarządzający lasami (art. 3); postępowanie sądowe o przywrócenie posiadania lub wydanie nieruchomości określonych w ust. 1 podlega umorzeniu, a niewykonane tytuły egzekucyjne zasądzające te roszczenia są pozbawione skutków prawnych (ust. 4) - wyłączył całkowicie w okresie swego obowiązywania, tj. od dnia 5 kwietnia 1958 r. do dnia 31 grudnia 1991 r., prawo do sądu w sprawach nieruchomości nim objętych. Uregulowanie to, niedające się zaakceptować w demokratycznym państwie prawnym, należało uznać za przewidzianą w art. 121 pkt 4 k.c. przyczynę zawieszenia w okresie jego obowiązywania biegu terminu zasiedzenia dotyczących go nieruchomości, a więc i nieruchomości będącej przedmiotem postępowania.

Termin zasiedzenia tej nieruchomości mógł natomiast biec i biegł - inaczej niż przyjął Sąd Rejonowy - nie tylko od dnia 1 stycznia 1992 r., ale już w okresie od 15 września 1955 r. do 4 kwietnia 1958 r. Nawet jednak przy wskazanej korekturze, wymagany w sprawie przez art. 172 § 2 k.c. trzydziestoletni termin zasiedzenia jeszcze nie upłynął, tym bardziej, że wytoczenie przez uczestników powództwa o uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości ujawnionego w księdze wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym przerwało bieg terminu zasiedzenia.

Zaskarżając w całości postanowienie Sądu Okręgowego wnioskodawca przytoczył jako podstawy kasacyjne naruszenie art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c. i art. 9 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. przez przyjęcie, że w sprawie doszło do zawieszenia biegu terminu zasiedzenia, oraz naruszenie art. 172 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym do dnia 30 września 1990 r. w związku z art. XLI § 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny (Dz.U.1964.16.94 ze zm. - dalej: p.w.k.c.) przez przyjęcie, że w sprawie nie upłynął termin wymagany do zasiedzenia nieruchomości przez wnioskodawcę.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Celem art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. było zalegalizowanie przypadków przejęcia z powołaniem się na przepisy dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U.1945.3.13 ze zm.) lub przepisy dekretu o przejęciu lasów przez organy państwowe nieruchomości rolnych lub leśnych niepodlegających działaniu wymienionych przepisów. Przejęcie własności na Skarb Państwa bezpodstawnie przejętych nieruchomości, znajdujących się w dniu wejścia w życie omawianej ustawy we władaniu Państwa lub w użytkowaniu osób, którym Państwo je przekazało (art. 9 ust. 1), następowało jednak - zgodnie z przeważającym stanowiskiem judykatury - nie *ex lege*, tak jak przewidywały to przepisy wymienionych dekretów, lecz na podstawie konstytutywnej decyzji właściwego organu administracyjnego (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia: 21 sierpnia 1959 r., II CR 386,14 listopada 1960 r., II CR 386/59, 8 maja 2002 r., III CKN 762/00 i 18 maja 2012 r., IV CSK 379/11; uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lutego 1991 r., W 5/90; uchwała składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10; odmiennie jednak: postanowienia Sądu

Najwyższego z dnia 13 lutego 1963 r., II CR 120/62 i 22 lutego 2012 r., IV CSK 286/11 oraz postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r., P 107/08). Przyjmowany w judykaturze pogląd (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 sierpnia 2008 r., II CSK 105/08, i 18 maja 2012 r., IV CSK 379/11 oraz uchwała składu siedmiu sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10) o niemożności stosowania art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. po jego uchyleniu do stanów faktycznych w nim opisanych (ust. 1 i 2) daje się bronić tylko przy założeniu o konstytucyjnym charakterze decyzji w nim wymaganej (ust. 3). W przeciwnym razie stwierdzenie powstałego *ex lege* skutku w razie ziszczenia się określonego stanu faktycznego byłoby nadal możliwe i należałoby do kompetencji organu wymienionego w uchylonym przepisie lub organu właściwego w jego miejsce.

Z dokonanych w sprawie ustaleń nie wynika, aby art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. był w jakikolwiek sposób stosowany w odniesieniu do nieruchomości objętej wnioskiem, tj. że zostało wszczęte postępowanie administracyjne w sprawie przejęcia tej nieruchomości, została wydana decyzja o jej przejęciu lub nastąpiło umorzenie wszczętego przez właścicieli przed wejściem w życie ustawy postępowania o przywrócenie posiadania lub umorzenie tytułu egzekucyjnego uwzględniającego roszczenie windykacyjne; a nawet, by Skarb Państwa w jakikolwiek sposób kiedykolwiek odwoływał się do art. 9 w celu uzasadnienia swego tytułu do tej nieruchomości. Swój tytuł prawny do niej wywodził tylko z przepisów dekretu o przejęciu lasów.

Jednakże zdaniem Sądu Okręgowego art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. mógł mieć do tej nieruchomości zastosowanie, a już sama ta okoliczność powinna stanowić przyczynę zawieszenia w odniesieniu do niej biegu terminu zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa. Obowiązywanie tego przepisu stwarzało bowiem w odniesieniu do dotyczących go nieruchomości stan zawieszenia wymiaru sprawiedliwości w zakresie możliwości dochodzenia ich zwrotu przez właścicieli, jednoznaczny ze stanem siły wyższej w rozumieniu normującego przedawnienie art. 121 pkt 4 k.c., mającego zastosowanie z mocy odesłania zawartego w art. 175 k.c. także do biegu terminu zasiedzenia.

Stanowisko to, nawiązujące do zapatrywania wyrażonego w niektórych orzeczeniach Sądu Najwyższego (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia: 29 kwietnia 2010 r., IV CSK 474/09, 16 września 2011 r., IV CSK 77/11 i 22 lutego 2012 r., IV CSK 286/11), nie ma jednak uzasadnionych podstaw. Według poglądu, który się ukształtował w nowszym orzecznictwie, obiektywny, o powszechnym zasięgu oddziaływania, niezależny od właściciela, wywołany uwarunkowaniami politycznymi stan niemożności efektywnego dochodzenia przez właściciela na drodze prawnej zwrotu rzeczy stanowi stan siły wyższej (zawieszenia wymiaru sprawiedliwości), uniemożliwiający uprawnionemu dochodzenie swych roszczeń przed sądem lub innym organem i w konsekwencji powodujący nierozpoczęcie lub zawieszenie biegu zasiedzenia (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2005 r., I CK 162/05 oraz uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 26 października 2007 r., III CZP 30/07). Stwierdzenie istnienia takiego stanu w sprawie musi się opierać na ocenie indywidualnej sytuacji właściciela (zob. oprócz powołanych wyżej orzeczeń jeszcze postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 30 października 2008 r., II CSK 241/08, i 22 listopada 2011 r., III CSK 26/11). W okresie PRL istnienie takiego stanu mogło się łączyć w szczególności z niemającą podstaw prawnych praktyką wyłączania niektórych spraw z drogi sądowej i rozpoznawania ich w postępowaniu administracyjnym, niedostępnością środków prawnych pozwalających skutecznie podważyć wadliwe decyzje administracyjne (brak sądowej kontroli decyzji administracyjnych), przynależnością właściciela do grupy osób dyskryminowanych lub represjonowanych z przyczyn polityczno-ustrojowych i ówczesną powszechną praktyką stosowania prawa niezapewniającą tym osobom realnych możliwości uzyskania korzystnego rozstrzygnięcia. Natomiast brak podstaw do łączenia z samym obowiązywaniem regulacji zawartej w art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. istnienia stanu siły wyższej ze skutkiem w postaci nierozpoczęcia lub zawieszenia biegu zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa nieruchomości objętych tą regulacją (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 18 stycznia 2012 r., II CSK 144/11, i 14 listopada 2013 r., IV CSK 166/13). Omówiona wyżej, przyjęta w orzecznictwie koncepcja odwołująca się do pojęcia siły wyższej nie może prowadzić do podważenia obowiązywania prawa, a uznanie, że art. 9 ustawy z dnia

12 marca 1958 r. stwarzał w odniesieniu do dotyczących go nieruchomości stan zawieszenia wymiaru sprawiedliwości w zakresie możliwości dochodzenia ich zwrotu przez właścicieli, jednoznaczny ze stanem siły wyższej w rozumieniu normującego przedawnienie art. 121 pkt 4 k.c., mającego zastosowanie z mocy odesłania zawartego w art. 175 k.c. także do biegu zasiedzenia, oznaczałoby w istocie zanegowanie obowiązywania art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. Do eliminacji z porządku prawnego przepisu ustawy negatywnie ocenianego z punktu widzenia norm Konstytucji może dojść tylko w drodze orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego i tylko przy spełnieniu określonych wymagań (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2009 r., I CSK 482/08, i 26 września 2013 r., II CSK 14/13). Przy tym, wbrew zapatrywaniu wyrażonemu w zaskarżonym postanowieniu, art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. nie wyłączał całkowicie drogi sądowej w sporach o wydanie nieruchomości przez Skarb Państwa, droga ta została wyłączona tylko w kwestii zastrzeżonej do prejudycjalnej decyzji organu administracyjnego: podlegania nieruchomości regulacji art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. (zob. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 1959 r., I CR 964/58). Wydane na podstawie art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. decyzje administracyjne w razie ziszczenia się przewidzianych w nim przesłanek były decyzjami zgodnymi prawem. W razie zaś podjęcia decyzji, o której była mowa w tym przepisie, w warunkach nieważności, mogła ona być zakwestionowana w postępowaniu nadzorczym. Ponadto od 1 września 1980 r. istniała możliwość sądowej kontroli decyzji administracyjnych.

Podniesione w skardze kasacyjnej zarzuty naruszenie art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c. i art. 9 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. są więc trafne w zakresie, w jakim łączą się z kwestionowaniem zajętego w zaskarżonym postanowieniu stanowiska, że już samo obowiązywanie art. 9 ustawy z dnia 12 marca 1958 r. stwarzało w odniesieniu do dotyczących go nieruchomości stan zawieszenia wymiaru sprawiedliwości w zakresie możliwości dochodzenia zwrotu tych nieruchomości przez właścicieli, jednoznaczny ze stanem siły wyższej w rozumieniu normującego przedawnienie art. 121 pkt 4 k.c., mającego zastosowanie z mocy odesłania zawartego w art. 175 k.c. także do biegu terminu zasiedzenia.

Mimo to zaskarżone postanowienie ostatecznie odpowiada prawu. Jak już wyjaśnił Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 14 listopada 2013 r., IV CSK 166/13, wydanym w innej sprawie z uczestnictwem E. i G. S. o stwierdzenie zasiedzenia na rzecz Skarbu Państwa na tle takich samych ustaleń jak w niniejszej sprawie, okoliczności przejęcia przez Państwo nieruchomości leśnych od poprzedników prawnych uczestników w dniu 15 września 1955 r. i utrzymująca się do przełomu polityczno-ustrojowego, jaki nastąpił w 1989 r., niezgodna z prawem praktyka rozpoznawania sporów o podleganie nieruchomości dekretowi o przejęciu lasów w postępowaniu administracyjnym, w połączeniu z nieistnieniem do dnia 31 sierpnia 1980 r. możliwości sądowej kontroli decyzji administracyjnych (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2003 r. V CK 13/03 i V CK 24/03), stworzyła, istniejący aż do tej ostatniej daty, czyli do 31 sierpnia 1980 r., stan o cechach stanu siły wyższej, uniemożliwiający poprzednikom prawnym uczestników dochodzenie zwrotu przejętej przez Państwo nieruchomości. W związku z tym przed ustaniem tego stanu nie mógł się rozpocząć bieg terminu zasiedzenia tej nieruchomości (art. 121 pkt 4 w związku z art. 175 k.c. - w odniesieniu do okresu od dnia wejścia w życie Kodeksu cywilnego, a w odniesieniu do wcześniejszego okresu - art. 109 pkt 4 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. - Przepisy ogólne prawa cywilnego, Dz.U.1950.34.311, w związku z art. 53 dekretu z dnia 11 października 1946 r. - Prawo rzeczowe, Dz. U. 1946.57.319 ze zm.; przepisy intertemporalne - art. XLI § 1 p.w.k.c.). W konsekwencji przewidziany w art. 172 § 2 k.c. trzydziestoletni termin wymagany do zasiedzenia nieruchomości objętej w posiadanie w złej wierze rozpoczął bieg w sprawie dopiero w dniu 1 września 1980 r. i mógłby upłynąć z końcem 1 września 2010 r., lecz wcześniej doszło do przerwania jego biegu wskutek wystąpienia przez uczestników z powództwem o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c. oddalił skargę kasacyjną, a o kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnął zgodnie z art. 520 § 3 k.p.c.